PAPER X

पूर्णाङ्काः – 80

खण्डः–'क' (अपठित-अवबोधनम्) **(10 अङ्काः)**

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत–

आधुनिकयुगे प्रदूषणस्य समस्या प्रतिदिनं वर्धते एव। कुत्रापि स्वच्छः वायुः न प्राप्यते। न स्वच्छं जलं लभते। अद्यत्वे यन्त्रालयानां धूमेन सम्पूर्णवायुमण्डलं दूषितम् अभवत्। दूषितः वायुः एव श्वासेन हृदयं प्रविशति। अतः विविधाः श्वासरोगाः, हृदयरोगाः, चर्मरोगाः, नेत्ररोगाः च जनान् पीडयन्ति। वायुप्रदूषणस्य प्रमुखतमं कारणम् औद्योगिकविकासः अस्ति। वृक्षाणां विनाशं कृत्वा जनाः औद्योगिकक्षेत्राणां विकासं तु कुर्वन्ति किन्तु ते प्रकृतिदेवीमपि पीडयन्ति। अतः वयं सर्वे मिलित्वा प्रदूषणसमस्यायाः समाधानं करिष्यामः।

I. एकपदेन उत्तरत– ½×4=2

(i) दूषितः वायुः केन हृदयं प्रविशति?

(ii) वयं कस्याः समाधानं करिष्यामः?

(iii) वायुप्रदूषणस्य प्रमुखं कारणं किम् अस्ति?

(iv) अद्यत्वे केषां धूमेन वायुमण्डलं दूषितम् अभवत्?

II. एकवाक्येन उत्तरत– 1×2=2

(i) वायुप्रदूषणेन के के रोगाः भवन्ति?

(ii) जनाः केन प्रकारेण प्रकृतिदेवीं पीडयन्ति?

https://www.evidyarthi.in

III. गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत। 2×1=2

IV. निर्देशानुसारम् उत्तरत– 1×4=4

(क) 'दूषितः वायुः एव श्वासेन्' इत्यस्मिन् वाक्ये किम् अव्ययपदम् अस्ति?

(i) दूषितः (ii) वायुः (iii) एव

(ख) 'कुर्वन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(i) विकासम् (ii) तु (iii) जनाः

(ग) 'दूषितः' विशेषणपदस्य किं विशेष्यपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् ?

(i) वायुः (ii) विविधाः (iii) जलम्

(घ) 'मलिनम्' इति पदस्य कः विपर्ययः गद्यांशे प्रयुक्तम्?

(i) मिलित्वा (ii) वायुः (iii) स्वच्छम्

खण्डः–'ख' (रचनात्मक–कार्यम्) **(10 अङ्काः)**

2. अनुजं प्रति लिखिते पत्रे मञ्जूषायाः उचितपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत, पत्रं च उत्तरपुस्तिकायां लिखत– ½×10=5

प्रिय सुशान्त !

तिथिः ....

सप्रेम (1) ....

अत्र कुशलं (2) ....। सुशान्त ! मानवजीवनस्य प्रत्येकं क्षणं (3) .... अस्ति। संसारे प्रकृतेः सम्पूर्णानि (4) .... नियमितसमये भवन्ति। उचितसमये यदि वृष्टिः न भवेत् तदा (5) .... शुष्कं भवेत्। तथैव बाल्यकाले यदि छात्रः न पठति तदा सः समस्तजीवने (6) .... करोति। समयः तस्य एव जनस्य (7) .... करोति यः समयस्य (8) ....

https://www.evidyarthi.in

करोति। समयः कदापि कस्यचिदपि (9) .... न करोति। अतः सदा समयस्य सदुपयोगं कुर्यात्।

(10) .... अग्रजः

अतुलः

मञ्जूषा

महत्त्वपूर्णम्, सर्वत्र, भवताम्, प्रतीक्षाम्, तत्रास्तु,
सदुपयोगम्, कार्याणि, पश्चात्तापम्, सहायताम्, नमोनमः

3. अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया संस्कृतेन पञ्च वाक्यानि लिखत– 1×5=5

मञ्जूषा

पर्वताः, सूर्योदयः, गृहे, जले, मत्स्यौ, वृक्षौ, गृहे
पुष्पाणि, तरतः, वातावरणं, रविकिरणाः

https://www.evidyarthi.in

अथवा

'मधुरा प्रभातवेला' इति विषयम् अधिकृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया संस्कृतेन पञ्चवाक्यानि लिखत– 1×5=5

मञ्जूषा

प्रभातवेला, मधुरा, सूर्यः, उदेति, खगाः, जनाः, भ्रमणं, व्यायामं, धावन्ति, कुर्वन्ति, कूजन्ति, स्वकार्येषु, लग्नाः, बालकाः, विद्यालयं, भवन्ति, गच्छन्ति

खण्डः–'ग' (अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्) (30 अङ्काः)

4. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) अधुना सूर्योदयः भवति।

(ख) यदि + अपि त्वं वीरः असि तथापि धैर्यं धारय।

(ग) स्वभाव एवैष परोपकारिणाम्।

(घ) न + अस्ति विद्यासमं चक्षुः।

5. अधोलिखितवाक्येषु प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितशब्दरूपं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयित्वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) .... सदैव पूज्याः भवन्ति।

(i) मातरौ (ii) मातरम् (iii) मातरः

(ख) रामः प्रतिदिनं .... नमति।

(i) पितरम् (ii) पित्रे (iii) पित्रा

(ग) वने .... तपः कुर्वन्ति।

(i) मुनिः (ii) मुनिना (iii) मुनयः

(घ) .... बालिकायाः नाम माधवी अस्ति।

(i) अस्यै (ii) अस्याः (iii) अस्याम्

https://www.evidyarthi.in

6. अधोलिखितवाक्येषु अङ्कानां स्थाने उचितं सङ्ख्यावाचकं संस्कृतपदं प्रयुज्य पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) पुस्तकालये संस्कृतस्य .... पुस्तकानि सन्ति। (90)

(ख) पाण्डवाः .... आसन्। (5)

(ग) क्रीडाक्षेत्रे .... धावकाः धावन्ति। (72)

(घ) सभायाम् .... विद्वांसः उपस्थिताः सन्ति। (66)

7. अधोलिखितवाक्येषु मञ्जूषायाः उचितम् अव्ययपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) रात्रौ कुक्कुराः .... धावन्ति।

(ख) कक्षायाम् .... न वदेत्।

(ग) .... महाकविः कालिदासः संस्कृतस्य महान् कविः अभवत्।

(घ) ते बालाः ग्रामं .... अगच्छन्?

मञ्जूषा – | उच्चैः, किमर्थम्, इतस्ततः, पुरा |

8. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु प्रयुक्तां विभक्तिं तत्कारणं च लिखत– 1×4=4

(क) नगरम् उभयतः नदी वहति।

(ख) विद्यालयात् बहिः देवालयः अस्ति।

(ग) कृष्णाय नमः।

(घ) गुरुः छात्रे विश्वसिति।

9. कोष्ठकेषु प्रदत्तधातूनाम् उचितरूपैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) त्वं स्वच्छं जलम् एव ....।

(i) पिबतु (ii) पिबत (iii) पिब

(ख) कमला पितुः पत्रम् ....।

(i) अलभत (ii) अलभे (iii) अलभध्वम्

https://www.evidyarthi.in

(ग) वयम् एतस्य अभिनयं ....।

(i) कुर्यात् (ii) कुर्याम (iii) कुर्युः

(घ) छात्राः श्लोकान् ....।

(i) लेखिष्यन्ति (ii) लेखिष्यतः (iii) लेखिष्यामः

10. अधोलिखितेषु वाक्येषु प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा पूर्णवाक्यं लिखत– 1×3=3

(क) वयं मिष्ठान्नं खादितुं सज्जाः स्मः।

(ख) सः प्र + हस् + ल्यप् कथयति।

(ग) बालकः भ्रमितवान्।

11. रेखाङ्कितपदेषु उपसर्गं पृथक् कृत्वा संयोज्य वा लिखत– 1×3=3

(क) छात्रः विषयम् अव + गच्छति।

(ख) महेशस्य प्रयत्नः वृथा न भविष्यति।

(ग) सत्यं सदा वि + जयते।

खण्डः–'घ' (पठित-अवबोधनम्) (30 अङ्काः)

12. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत– 5

महात्मा विठोवा एकस्मात् नगरात् बहिः कुटीरं निर्माय वसति स्म। अनेके भक्ताः तस्य दर्शनाय आगत्य तं स्वगृहम् आगन्तुम् आमन्त्रयन्ति स्म। एकदा एकः दर्शनार्थी नागरिकः रात्रिभोजाय तं महात्मानं प्रार्थयत्। महात्मा विठोवा तस्य निवेदनं स्वीकृतवान्। सः कपाटम् आवृत्य कुत्रचित् गतः आसीत्। महात्मा विठोवा भोजनं विना एव कुटीरं प्रत्यागच्छत्। रात्रौ च बुभुक्षितः एव अतिष्ठत्।

https://www.evidyarthi.in

I. एकपदेन उत्तरत– ½×2=1

(क) महात्मा विठोवा कस्मात् बहिः वसति स्म?

(ख) के महात्मनः दर्शनाय आगत्य तं स्वगृहम् आगन्तुम् आमन्त्रयन्ति स्म?

II. एकवाक्येन उत्तरत– 1×2=2

(क) एकदा महात्मा रात्रौ कीदृशः अतिष्ठत्?

(ख) नागरिकः किम् आवृत्य कुत्रचित् गतः आसीत्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत– 1×2=2

(क) 'विठोवा' इति विशेष्यपदस्य विशेषणपदं किम्?

(i) तस्य (ii) महात्मा (iii) तम्

(ख) 'महात्मा विठोवा तस्य निवेदनम् स्वीकृतवान्' अस्मिन् वाक्ये 'विठोवा' इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किम्?

(i) निवेदनम् (ii) तस्य (iii) स्वीकृतवान्

13. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत– 5

येषां न विद्या न तपो न दानम् ज्ञानं न शीलं न गुणो न धर्मः।
ते मर्त्यलोके भुवि भारभूताः मनुष्यरूपेण मृगाः चरन्ति ॥

I. एकपदेन उत्तरत– ½×2=1

(क) मनुष्यरूपेण के चरन्ति?

(ख) गुणरहिताः जनाः कुत्र भाररूपेण भ्रमन्ति?

https://www.evidyarthi.in

II. एकवाक्येन उत्तरत– 1×2=2

(क) मनुष्यरूपेण मृगाः इव के चरन्ति?

(ख) निर्गुणजनाः कस्य रूपेण पशवः इव चरन्ति?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत– 1×2=2

(क) 'पृथिव्यां' इति अर्थे श्लोके किम् पदं प्रयुक्तम्?

(i) गुणः (ii) भुवि (iii) धर्मः

(ख) 'अज्ञानम्' इति पदस्य श्लोके किं विलोमपदं प्रयुक्तम्?

(i) दानम् (ii) शीलम् (iii) ज्ञानम्

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत– 5

आचार्यः – (सर्वान् दृष्ट्वा) किं भवन्तः किञ्चित् विशिष्टं कथयितुम् अथवा ज्ञातुम् इच्छन्ति?

सर्वे – (मिलित्वा) आम् मान्यवर ! वयम् अस्माकं पूर्व-राष्ट्रपतिमहोदयानां जीवनस्य विषये ज्ञातुम् इच्छामः। कृपया वदन्तु।

आचार्यः – अतीव शोभनम्। अवश्यमेव कथयिष्यामि प्रारम्भे अहं कथयिष्यामि। मध्ये-मध्ये भवन्तः पृच्छन्तु। (श्यामपट्टं दृष्ट्वा सूक्तिं च पठित्वा) अतिशोभनम्। किम् एतदर्थम् एव इयं सूक्तिः अत्र लिखिता?

I. एकपदेन उत्तरत– ½x2=1

(क) आचार्यः किं दृष्ट्वा सूक्तिं पठति?

(ख) 'अतीव शोभनम्'। एतत् कः अवदत्?

https://www.evidyarthi.in

II. एकवाक्येन उत्तरत– 1×2=2

(क) छात्राः कस्य विषये ज्ञातुम् इच्छन्ति?

(ख) आचार्यः सर्वान् दृष्ट्वा किम् अकथयत्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत– 1×2=2

(क) 'मध्ये-मध्ये भवन्तः पृच्छन्तु।' अत्र 'पृच्छन्तु' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् अस्ति?

(i) भवन्तः (ii) मध्ये (iii) पृच्छन्तु

(ख) 'प्रारम्भे अहं कथयिष्यामि'। अस्मिन् वाक्ये 'अन्ते' शब्दस्य किं विलोमपदं प्रयुक्तम्?

(i) कथयिष्यामि (ii) अहम् (iii) प्रारम्भे

15. मञ्जूषायाम् प्रदत्तैः शब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णं भावार्थं लिखत–

(क) मा भ्राता भ्रातरं द्विक्षत्। ½×4=2

भावार्थः – जनेषु परस्परं (1) .... भवेत् न तु द्वेषः। जनाः कदापि (2) .... सह ईर्ष्यां न (3) ....। सर्वे जनाः परस्परं (4) .... एव संसारे वसेयुः।

मञ्जूषा

कुर्वन्तु, भ्रातृभावः, मिलित्वा, केनापि

(ख) अर्धो घटो नूनम् उपैति घोषम्। ½×4=2

भावार्थः – अर्धः पूरितः (1) .... एव अधिकं शब्दं करोति। एवमेव यः (2) .... न अस्ति सः एव (3) .... प्रदर्शनं करोति। (4) .... एव बहु वदन्ति न तु विद्वांसः।

मञ्जूषा

विद्वान्, ज्ञानस्य, घटः, मूर्खाः

https://www.evidyarthi.in

16. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कृत्वा पूर्णं वाक्यं लिखत– 1×4=4

(क) उत्तमाः मानम् इच्छन्ति?

(ख) दुर्वचनानि श्रुत्वा अपि महर्षिः तूष्णीम् अतिष्ठत्।

(ग) मूषकाः बिलं प्रविशन्ति।

(घ) जनाः कार्येषु आलस्यं न कुर्वन्तु।

17. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पूर्णम् अन्वयं लिखत– 1×4=4

पापान्निवारयति योजयते हिताय
गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति।
आपद्गतं च न जहाति ददाति काले
सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ।।

अन्वयः (सन्मित्रं) पापात् निवारयति, हिताय (1) .... गुह्यं निगूहति गुणान् (2) ....। काले (सहयोगं) ददाति, आपद्गतं च न (3) ....। सन्तः इदं (4) .... प्रवदन्ति।

18. अधोलिखितानां पदानाम् उचितार्थैः सह मेलनं कृत्वा लिखत– ½×6=3

(क) शरदः	(क) धैर्यवन्तः
(ख) लक्ष्मीः	(ख) आयुः
(ग) वयः	(ग) वर्षम्
(घ) अवगत्य	(घ) प्रणम्य
(ङ) धीराः	(ङ) धनम्
(च) नत्वा	(च) ज्ञात्वा

https://www.evidyarthi.in